

Stanislav Brouček: Zaměření konference

Podstatou této konference by měla být debata o několika otevřených otázkách, které nás vlastně pronásledují po tři desetiletí:

-po tu dobu jsme řešili téměř odděleně dva fenomény:

- I. Historické souvislosti existence krajanského světa s vývojem domácí situace
- II. Současné aktuální potřeby diaspory

K tomu vznikla poměrně značná produkce konferencí, kulatých stolů a publikací, včetně řady doporučení vládním orgánům a státní správě. Pokusil jsem se (s některými kolegy) o shrnutí toho, co bylo vykonáno v publikaci s názvem: *ČR a diaspora: co bylo a co bude?* Možno objednat přes internetové knihkupectví Kosmas, nebo knihkupectví Academia.

- z veškerých iniciativ a dění kolem našeho tématu se ukazuje, že je opravdu nutná jedna věc: a tou je rekonstrukce „vládní podpory“ krajanským komunitám nejen ve smyslu finanční podpory státu, ale ve smyslu právním (možná) přímo ústavním, tj. státoporným, a z toho vyplývajícím postojům politickým

-když se k tomu nedospějeme, čeká nás více méně dál pouze opakování známých „slavnostních“ projevů za přítomnosti krajanů o našem (domácím) respektu vůči zahraničním Čechům

-znamená to, že současný vztah „krajané a ČR“ ústí do tří oblastí (problémových okruhů) a zároveň tyto oblasti vydělují tři „zájmové skupiny“ lidí, kteří se tímto vztahem zabývají, buď jako profesionálové, nebo je tento vztah z různých důvodů jejich dobrovolnou činností:

-jsou to tyto 3 oblasti: **Historické souvislosti, Celospolečenské souvislosti, Politické souvislosti**

Historické souvislosti mají takřka nepřehlednou řadu subtémat, ale dvě vidím jako nejdůležitější:

1. Krajané a vznik ČSR (1918)
2. Krajané a jejich obrany demokracie v Československu (zaznamenáváme to vlastně po celé 20. století)

V těchto historických souvislostech pro dnešní konferenci vybíráme téma „krajané v bilaterálních vztazích“. Toto téma není zvláště detailněji rozpracováno. Ba naopak se ukazuje, že teprve budoucnost možná přinese nové badatelské výsledky k významu bilaterálních vztahů.

Celospolečenské souvislosti

V obecnějším slova smyslu se dají celospolečenské souvislosti označit jako potřeby uspokojující krajanské jsoucnost: počínaje všeobecným respektem k jejich nárokům vnímat svou dvojitou identitu, a to především prostřednictvím zcela svobodného užívání dvojího domova, nejen v úrovni pocitů, neboť i k tomu samozřejmě patří soubor praktických stránek legálního užívání dvojího domova za pomoci státního aparátu ČR, což se prostřednictvím práce Ministerstva zahraničních věcí ČR děje poslední dobou se vzestupnou tendencí.

Můžeme tedy konstatovat, že náš vhlad do historických souvislostí a také do celospolečenských souvislostí je zjevný, přehledný a docela srozumitelný. Bohužel někdy se stává, že právě srozumitelnost těchto souvislostí (historických a celospolečenských) nás uspokojuje a máme dojem, že Česká republika vůči krajanům koná vše potřebné a že stačí jen tu a tam pootevřít skryté

rezervy, a budou se dít věci ještě podstatnější a tudíž správné. Jenže tady máme na stole třetí oblast souvislostí vztahu této země k diaspoře, k zahraničním Čechům. Tou oblastí jsou politické souvislosti.

Politické souvislosti

Pro zjednodušení a lepší srozumitelnost můžeme *dosavadní* vývoj politických souvislostí nazvat rekonstrukcí „vládní podpory“ krajanským komunitám. Jak už jsem řekl, či spíše naznačil, v této vládní podpoře hraje klíčovou roli Ministerstvo zahraničních věcí ČR. Má k tomu dva instituty. Jsou jimi Zvláštní zmocněnec pro krajanské záležitosti, kterému rozpočet dovoluje s omezeným personálem plnit dlouhodobé úkoly vládní podpory plánované na několik let dopředu. Druhý institut začal fungovat, když Vláda ČR po senátní iniciativě schválila na svém zasedání 19. 4. 2017 (čj. 355/17) ustavení Mezirezortní koordinace krajanské problematiky a rozhodla o zřízení Mezirezortní komise pro Čechy žijící v zahraničí.

Vycházíme z poznatku, že migrace nejsou izolovaným procesem, netýkají se pouze přímých účastníků přesídlení. Jsou spojeny funkcí příčiny a následku se sociálním prostředím země migrantova původu (v našem případě Českou republikou) i nového prostoru, tedy s imigrační zemí. Migrace se výrazně podílejí na proměnách způsobu života nejen v jeho praktických formách, ale také v myšlení lidí. V podmínkách ČR je třeba stejně jako v jiných zemích zohlednit globální kulturní toky zahrnující nejen pohyb lidí, ale také zboží, technologií, financí, pojmů, myšlenek i celých ideologií. Tyto kulturní toky se staly nejvýznamnějším iniciátorem nového uspořádání světa. Jsme svědky průběžné inovace sociálních formací, v nichž působí mj. dvě tendence, které částečně existují paralelně vedle sebe a částečně protichůdně. Jedna tendence směřuje ne zcela úspěšně k multikulturním společnostem, druhá tendence se podílí na vytváření moderních diaspor.

Zůstává tudíž otevřenou otázkou, do jaké míry tyto trendy rozkládají či nově formují národní společnosti v Evropě, anebo do jaké míry podněcují k nacionalismu v extremistických polohách a v neposlední řadě do jaké míry přispívají k ekonomickému rozvoji výchozí a cílové země.

K formování moderní české diasporu přispěla celá řada faktorů. Především to byl po roce 1989 poměrně masivní odchod studentů, stážišťů a mladých pracovníků do ciziny, kteří měli přirozenou potřebu výměny zkušeností s pobytem v zahraničí, k čemuž jim dopomohla vzájemná elektronická komunikace. Téměř denně vidíme utváření nových aktivit, vytváření nových internetových portálů nebo workshopů mladých Čechů žijících v zahraničí.

Můžeme se tak oprávněně domnívat, že v blízké budoucnosti dojde k obratu uvnitř diasporu.

Zatímco se do období 2013 předpokládalo, že by se měli noví migranti začleňovat do původních exilových a krajanských organizací, tak po tomto mezníku vývoj ukazuje, že by mohlo docházet k opačné tendenci, v níž by zmíněné aktivity migrace mladých počítaly i s účastí původních exilových a krajanských organizací. Zda tento obrat je už dnes skutečností, nebo zda tento druh symbiózy bude fungovat, ukáže blízká budoucnost.

Dosud chybí politický akt, který měl podle našeho mínění a reakcí krajanů proběhnout již dávno, a to už na počátku devadesátých let. Mohlo to tehdy být vládní či prezidentské prohlášení o tom, jaké místo zaujímá česká diaspora ve státoprávním uspořádání ČR. Například slovenská ústava jasně definuje místo Slováků v zahraničí ve struktuře současné slovenské společnosti.

Zároveň je třeba zdůraznit, že současná ekonomická, kulturní a sociální orientace České republiky na zahraniční Čechy zatím nepřerostla v jasně formulovanou migrační a krajanskou politiku.

Období posledních tří desetiletí můžeme periodizovat následujícím způsobem. V prvním období v letech 1990–1996 byla váha problémů soustředěna kolem návratu exilu. Exil nabízel ochotně své služby a zkušenosti. Návrat exilu do české, resp. československé reality se uskutečňoval nejprve překotně a byl přijímán nejednoznačně, čímž byl jeho vstup do české politiky zpomalován. Domácí společnost viděla exil poněkud protichůdně. Na jedné straně ta část Občanského fóra vzešlá z disidentského prostředí počítala s exilem zpočátku při vládnutí v této zemi nebo minimálně jej vnímala jako velice cenný potenciál pro poradní sbor k instalaci demokracie po pádu komunismu. Naopak ta část Občanského fóra bez disidentské minulosti se stavěla k návratu exilu opatrně až

zdrženlivě a v konečném výsledku odmítavě. V tomto období vévodí téma „exil a domov“ s několika víceméně neúspěšnými pokusy o sblížení.

Ve druhém období v letech 1997–2006, kdy se ukazovalo, že „tzv. druhý život exilu po návratu domů“ je nepřijatelný, se pomalu rodila myšlenka revitalizovat známou tendenci z období meziválečného Československa o dvou větvích českého (resp. československého) národa: větve domácí, tj. v prostoru českých zemí (resp. Československa), a té druhé, která žije dočasně nebo trvale v zahraničí. Období je charakterizováno úsilím o hledání jednotné krajauské obce.

Třetí období vytčené léty 2007–současnost zaznamenává občasný akcent přinutit politickou reprezentaci k nové institucionalizaci vztahu státu k diaspoře. Dělo se tak především prostřednictvím Stálé komise Senátu PČR pro krajany žijící v zahraničí. V těchto letech se zjevilo téma moderní české diaspory. Obsahovalo nové komplexnější hledání vztahu českého státu k českým občanům v zahraničí, dále k lidem, kteří se hlásí k českému jazyku a kultuře bez rozdílu občanského poměru k ČR. Zodpovědnost za jejich všemožné potřeby realizované v režimu vzájemné důvěry a prospěšnosti, včetně spolupráce v ekonomických otázkách, by měl převzít *nový respektovaný institut* (instituce, institut, útvar vlády České republiky). Toto období je spojeno s tématem moderní české diaspory.

Čím začít při rasantnějším vypořádání se s politickými souvislostmi? Chybí nám ujasnění základních **tezí** současné politiky ČR vůči krajanům.

Čeho by se měly základní teze týkat?

1. Definice zahraničních Čechů.
 - a) Buď v užším pojetí: to znamená, že zahraniční Češi jsou všichni lidé, kteří mají občanství ČR a dlouhodobě nebo trvale žijí mimo české země (to znamená, že se to týká jinoetnických občanů ČR žijících v zahraničí), jinak řečeno etnicita by nebyla rozlišujícím znakem českého krajanství.
 - b) Nebo stanovit širší pojetí, k němuž veškeré dění kolem diaspory směřuje: tj. všichni, kteří se k identitě „zahraniční Čech“ hlásí, to znamená, že považují sami sebe za Čechy. Většinová shoda zatím míří k této druhé variantě definice.
2. Zahraniční češtství je entita, která **žije teď**, přestože má specifický historický vývoj svých jednotlivých částí (jinak vznikaly krajauské celky na Balkáně, jinak na Ukrajině, jinak v západní Evropě a jinak v ostatním světě. Patří sem také Češi na Slovensku a také tzv. Expati). Což mj. znamená, že pro současné potřeby diaspory jako celku (a o celek se jedná ve většinové názorové shodě) nelze preferovat či zvýhodňovat žádnou z částí této diaspory.
3. K profilu krajana.

Mnozí bychom si přáli, aby se skutečně stíral rozdíl mezi krajanem a českým občanem. Jenže tady končí veškerá dobrá přání, tady dokonce končí veškeré badatelské výsledky a jejich doporučení, tady nastává pole jen a jen pro politiku. Legální politickou cestou se musí dojít k rozhodnutí, kdo je krajan z právního či ústavního hlediska. Nikdo jiný to neudělá a ani udělat nemůže. Vše je tudíž v rukou české politiky. Kéž by platilo známé pořekadlo i pro politiku: když můžu, tak musím...